

Postanowienie z dnia 20 października 2010 r., III CZP 72/10

Zakończenie postępowania w rozumieniu art. 598² § 2 k.p.c. dotyczy jego fazy rozstrzygającej.

Sędzia SN Iwona Koper (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Hubert Wrzeszcz

Sędzia SN Dariusz Zawistowski

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Małgorzaty J. przeciwko Arkadiuszowi J. o rozwód, po rozpoznaniu w Izbie Cywilnej w dniu 20 października 2010 r., na skutek zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Apelacyjny w Białymstoku postanowieniem z dnia 13 maja 2010 r.:

"1. Czy w trakcie postępowania o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej toczącego się w trybie konwencji dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę (Dz.U. z 1995 r. Nr 108 poz. 528) i wydania w tym postępowaniu prawomocnego orzeczenia nakazującego wydanie dziecka, które to orzeczenie nie zostało dotychczas wykonane oraz postępowania w sprawie o rozwód, sąd wydając wyrok w sprawie rozwodowej powinien pominąć rozstrzygnięcie w przedmiocie władzy rodzicielskiej nad małoletnim dzieckiem (art. 58 § 1 k.r.o., art. 598² § 1 k.p.c.);

2. W przypadku negatywnej odpowiedzi na powyższe zagadnienie, czy postępowanie w sprawie o rozwód podlega zawieszeniu stosownie do art. 598² § 1 zdanie drugie k.p.c. do czasu zakończenia postępowania o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej?"

odmówił podjęcia uchwały.

Uzasadnienie

Przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia przez Sąd Apelacyjny w Białymstoku zagadnienia prawne powstały przy rozpoznawaniu apelacji pozwanego od wyroku Sądu Okręgowego w Łomży z dnia 30 grudnia 2009 r.,

orzekającego rozwód małżeństwa stron, w którym wykonywanie władzy rodzicielskiej nad ich małoletnim synem Sąd powierzył matce, ograniczając władzę rodzicielską ojca do określonych uprawnień.

W apelacji pozwany zarzucił m.in. naruszenie art. 598² § 1 k.p.c. przez rozstrzygnięcie o władzy rodzicielskiej w czasie trwania postępowania o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej toczącego się w trybie konwencji dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę sporządzonej w Hadze dnia 25 października 1980 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 108, poz. 528 i z 1999 r. Nr 93, poz. 93 – dalej: „konwencja”). W związku z tym Sąd Apelacyjny powziął wątpliwości dotyczące treści i znaczenia art. 598² § 1 k.p.c., które sformułował w postaci zagadnień prawnych przytoczonych na wstępie. (...)

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Podjęcie uchwały rozstrzygającej zagadnienie prawne przedstawione przez sąd odwoławczy, ze względu na jej wiążący charakter (art. 390 § 2 k.p.c.), stanowi wyjątek od zasady samodzielnego rozstrzygania sprawy przez właściwy sąd. Przemawia to za ścisłą wykładnią przesłanek stosowania art. 390 k.p.c., nakazującą przyjęcie, że poważne wątpliwości, o których jest mowa w jego § 1, nie występują, gdy sformułowane przez sąd przedstawiający zagadnienie prawne – jak w sprawie niniejszej – może być rozwiązane za pomocą reguł wykładni, przy uwzględnieniu poglądów sformułowanych już w orzecznictwie i piśmiennictwie.

Istota przedstawionych zagadnień sprowadza się do wykładni art. 598² § 1 i 2 k.p.c. Wątpliwość Sądu Apelacyjnego dotyczy w pierwszej kolejności tego, czy w trakcie postępowania o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej, toczącego się na podstawie konwencji, sąd może rozstrzygać w wyroku rozwodowym w przedmiocie władzy rodzicielskiej nad tą osobą. Właściwy sposób jej rozstrzygnięcia wynika wprost z brzmienia art. 598² § 1 zdanie pierwsze, ustanawiającego zakaz rozstrzygania w przedmiocie władzy rodzicielskiej w czasie trwania sprawy o odebranie dziecka, toczącej się na podstawie konwencji haskiej. Sprawa o rozwód niewątpliwie mieści się w kategorii spraw wymienionych w tym przepisie. Rozstrzygnięcie w przedmiocie władzy rodzicielskiej należy do obligatoryjnej kognicji sądu rozwodowego, zgodnie więc z art. 598² zdanie drugie k.p.c., jeżeli – jak w sprawie niniejszej – w czasie sprawy rozwodowej zostało wszczęte postępowanie o wydanie dziecka, które toczy się na podstawie konwencji, sąd rozwodowy z urzędu zawiesza postępowanie. Nakaz zawieszenia wynika także

z art. 16 konwencji, której przepisy stanowią część krajowego porządku prawnego i są stosowane w Polsce bezpośrednio. Przepis ten wyłącza możliwość decydowania merytorycznego przez sąd, po otrzymaniu zawiadomienia o bezprawnym uprowadzeniu lub zatrzymaniu dziecka, o prawie do opieki dopóty, dopóki nie zostanie ustalone, iż wymagania określone przez konwencję co do zwrotu dziecka nie zostały spełnione lub jeżeli w odpowiednim czasie po tym zawiadomieniu nie wpłynął stosowny wniosek sporządzony na podstawie konwencji.

Wydaniu w takiej sytuacji wyroku orzekającego rozwód, z pominięciem w nim orzeczenia o władzy rodzicielskiej nad wspólnymi małoletnim dzieckiem stron, sprzeciwia się obowiązkowy charakter tego orzeczenia (art. 58 § 1 k.r.o.) oraz zasada integralności wyroku rozwodowego, nakazująca orzeczenie w nim o całości spraw rodziny.

Również rozstrzygnięcie drugiego zagadnienia wynika wprost z art. 598² § 2 k.p.c., którego brzmienie nie pozostawia wątpliwości, że postępowanie w sprawie o rozwód zawieszone w warunkach określonych w art. 598² § 1 k.p.c. sąd podejmuje po zakończeniu postępowania o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej. Odrębną kwestią, wykraczającą jednak poza sformułowanie tego zagadnienia przez Sąd Apelacyjny, jest natomiast określenie, z jaką chwilą kończy się postępowanie o odebranie dziecka prowadzone na podstawie konwencji.

Jak wskazuje się w doktrynie, postępowanie to toczy się w dwóch fazach, tj. rozstrzygającej i realizacyjnej (wykonawczej), przy czym obie mają charakter postępowania rozpoznawczego. Zdaniem Sądu Najwyższego, zakończenie postępowania w rozumieniu art. 598² § 2 k.p.c. nie wymaga zakończenia jego fazy wykonawczej.

Postanowienia konwencji powinny być wykładane i stosowane z uwzględnieniem wiążącej Polskę postanowień konwencji o prawach dziecka, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526), tj. przy uwzględnieniu przede wszystkim tych jej postanowień, które wskazują na to, że wartością pierwotną i nadrzędną w każdym postępowaniu dotyczącym dziecka jest interes dziecka (art. 3), odpowiadający występującemu w polskim prawie pojęciu „dobra dziecka” (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 stycznia 1998 r., II CKN 855/97, OSNC 1998, nr 9, poz. 42 i uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 1992 r., III CZP 48/92, OSNCP 1992, nr 10, poz. 179).

Dokonując wykładni art. 598² k.p.c., sąd powinien mieć więc na względzie zasadę ochrony dobra (interesu dziecka). Uzależnienie rozstrzygnięcia o władzy rodzicielskiej nad małoletnim dzieckiem od odebrania dziecka na podstawie konwencji prowadziłoby do naruszenia tej zasady, zważywszy że jego faza realizacyjna może trwać długo, a w pewnej liczbie spraw nie dochodzi w ogóle do wykonania orzeczenia o odebraniu dziecka. W tych przypadkach znacznie opóźnione lub wyłączone byłoby rozstrzygnięcie o władzy rodzicielskiej nad nim.

Trzeba też wskazać, że zgodnie art. 16 konwencji, władze państwa, do którego dziecko zostało uprowadzone, po otrzymaniu zawiadomienia o jego uprowadzeniu nie mogą decydować merytorycznie o prawie do opieki dopóty, dopóki nie zostanie ustalone, że określone w konwencji wymagania co do zwrotu dziecka nie zostały spełnione. Konwencja nie określa jednak wymagań dotyczących trybu wykonawczego. W art. 15 jest mowa o zarządzeniu powrotu dziecka, które wydają władze sądowe lub administracyjne. Należy więc przyjąć, że odwołanie się w art. 16 konwencji do „wymogów określonych przez niniejszą konwencję” odnosi się do wymogów, które dotyczą postępowania rozpoznawczego, tj. przesłanek (pozytywnych i negatywnych) gwarantujących wydanie zarządzenia o wydaniu dziecka przez organ sądowy lub administracyjny umawiającego się państwa (art. 12 konwencji).

Nie można również pominąć znaczenia dla omawianej kwestii argumentów odwołujących się do celu art. 16 konwencji i art. 598² § 1 k.p.c., nakazujących zawieszenie postępowania w sprawach dotyczących opieki (władzy rodzicielskiej). Ocena istniejących między tymi przepisami relacji, przy założeniu, że w pierwszej kolejności należy doprowadzić do powrotu bezprawnie uprowadzonego dziecka, a dopiero wówczas możliwe jest rozstrzygnięcie o władzy rodzicielskiej, prowadzi do sytuacji, w której wydane na podstawie konwencji orzeczenie niewątpliwie wpływać będzie na orzeczenie o władzy rodzicielskiej, podczas gdy konwencja nie daje podstaw do merytorycznego orzekania o opiece, a jej celem jest jedynie doprowadzenie do stanu sprzed uprowadzenia (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 czerwca 2000 r., V CKN 1237/00, nie publ.).

Zgodnie z tym celem, przepisy konwencji nie mogą ingerować we władzę rodzicielską, ale także orzeczenie o władzy rodzicielskiej nie może uniemożliwiać stosowania konwencji, a tak byłoby, gdyby orzeczenie o władzy rodzicielskiej zapadło po wszczęciu na podstawie konwencji postępowania o odebranie dziecka.

Zgodnie z art. 3 konwencji, bezprawność uprowadzenia ma miejsce wówczas, gdy nastąpiło naruszenie prawa do opieki (władzy rodzicielskiej). Konwencja nie rozstrzyga, czy prawo do opieki ma przysługiwać w chwili uprowadzenia, czy także w chwili złożenia wniosku o wydanie dziecka. Osoba żądająca ochrony na podstawie konwencji żąda ochrony własnego prawa musi więc w chwili złożenia wniosku legitymować się prawem do opieki nad dzieckiem, obejmującym również władzę rodzicielską w chwili złożenia wniosku. Ponadto do postępowania w sprawie o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką (art. 598¹ i nast. k.p.c.) ma odpowiednie zastosowanie art. 316 § 1 w związku z art. 13 § 2 k.p.c.

O odmowie podjęcia uchwały Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. w związku z art. 61 § 1 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r., o Sądzie Najwyższym (Dz.U. Nr 240, poz. 2052 ze zm.).